

Prvi letnik.

I. zvezek.

Wan Ukhovny
Sursum corda!

Sanjal sem lepe sanje. — V slavnostnem sprevodu pomikale so se mimo mene idejalne prikazni. Vsaka je nosila v roki prapor z napisom. — Ponosno je stopal prvi nosilec. „Bodi pozdravljen!“ zaklical sem, ko je dvignil prapor, na katerem se je bliščal napis: „Slavenstvo“. Serčno sem pozdravil tudi onega, ki je berzih korakov prišel za njim; nosil je prapor z napisom: „Napredek“. „Prostost“ je bilo zapisano na tretji zastavi, katero je nosila lepa ženska. Navdušen sem ponovil svoj klic in pozdrav.

Navdušeno sem pozdravljal vso dolgo vrsto, ki je sledila. Občudoval sem krasne postave in se veselil pomenljivih napisov.

Zadnja v versti je stopala ženska, ki je nosila prapor z napisom: „Sursum corda!“ Videla se je bolj skromna kaker drugi, tudi ni kazala nič kaj sijajne lepote na prvi pogled. Počasi je stopala v višnjem plašču; nisem je pozdravil, kaker sem pozdravil druge.

Obstala je pred menoj ter me molče pogledala. Tako tajnega, čistega svita še nisem videl v človeškem očesu. Umel ga nisem, pa sladka slutnja mi je napolnila serce; začujen sem gledal milo prikazen.

„Ali nisem vredna, da me pozdraviš?“ vpraša me naposled z glasom, ki je bil skrivnostno nežen kaker njen pogled.

Odgovoril ji nisem, toda na obrazu mi je brala zadrego in negotovost. Pobesil sem glavo.

„Kedo sem — bi rad vedel — in kaj hočem? — Dobra prijateljica sem vsim onim, ki so pred menoj tukaj mimo stopali, in vse, kar oni hočejo dobrega in lepega, hočem tudi jaz.“

Pogledal sem ji spet v obraz ter hotel vsklikniti: „Torej mi bodi pozdravljena!“ — toda zastal mi je glas v gerlu. . . Višnjev plašč je bil padel devici z ramen, stala je pred menoj v snežno-beli obleki, in nadzemeljska luč je obsevala veličastno postavo.

„Vse, kar oni hočejo dobrega in lepega, hočem tudi jaz“ — ponovila je s slovesnim glasom — „in še nekaj več. — Služi meni!“

Pri besedah: še nekaj več — zaiskrel je v njenem očesu skrivnostni svit, da mi je njegov odsev razsvetlil za trenotek globočino duše, kaker razsvetli blisk temno noč. . .

„Služi meni!“ veli mi v drugo.

„Jaz sem zemljan in grešen človek.“

Ničesa mi ne odgovori, samo s perstom mi kvišku pokaže: nad njeno glavo se v rdeči luči prikaže križ, na zastavi pa zažare besede: „Sursum corda!“ V rajski slavi zasijal je devici obraz tako mogočno, da nisem mogel vzdržati tolike svitlobe!

Vpognil sem koleno . . . in se zbudil.

Jurko.

Čredo pase Jurko po prostrani pusti,
Pa si na piščalko pesni razne piska,
Da mu čas mineva samemu pri čredi.
Cel dan popiskava, sam s seboj modruje,
Za oblaki gleda, koje veter goni.
Ko se solnce nizko do zatona nagne,
Čredo svojo žene v stan, zatišje varno,
Da mu volk grabljivi drobnice ne ugrabi.
Kader pa v zatišje svojo čredo spravi,
Zunaj stana Jurko na porobek seda,
Na porobek seda, svitu zvezd se čudi,

I Bogu na hvalo pesni lepe piska,
Ker je lučic krasnih broj nebrojen vstvaril.
Pesni na piščalko Jurko svojo piska,
Toda v glavi Jurku misli te rojijo:
„Kdo ve, ali koj za svetlih lučic brojem,
Ktere v noč svetijo, sveta so nebesa,
Kjer bajé lepó je, oj še mnogo lepše,
Nego v beli cerkvi tam pri svetem Petru?“
Premišljuje Jurko v bistri svoji glavi,
Piskati preneha, v stran piščalko dene,
Roki svoji sklene in svoj glas povzdigne:
„Oče moj nebeški, stvarnik dobrotljivi!
Če kedaj me vzameš v blažena nebesa,
Da v obličje gledam Ti in se radujem,
Edno le imel bi še do Tebe prošnjo.
Oče dobrotljivi, ta-le, glej, piščalka
Spremljevalka vedno bila mi je zvesta.
Na-njo piskam v jutro, na-njo do večera;
Daj, da to piščalko smem seboj prinesiti,
Ker tako mi ljuba moja je piščalka,
Da ne vem, kako bi z lahkim srcem mogel
Brez piščalke svoje tam se veseliti.“
Vsak večer ponavlja prošnjo svojo Jurko,
Dokler ga v nebesa vzame Bog s piščalko,
Kjer pred Bogom zdaj še pesni svoje piska,
Kakor piskal prej je po prostrani pusti.

Dolski.

Potovanje v Rezijo.

Potopisna črtica. — Priobčil cand. med. Karol Pečnik.

Bilo je meseca julija. Zapustil sem vroči dunajski tlak, ter se poslovil od vseučiliških klopj, da pohitim domu v hladni Rož. Pripeljal sem se srečno po južni železnici do Vrbe na jezeru; tu sem izstopil iz zaduhlega tretjega razreda, na katerega potnik navadno ne ohrani baš najprijetnejših spominov. Bilo je krasno jutro; zlatorumeno solnce, ki je ravnokar izšlo izza orjaških gorá ob meji krajnski, obsevalo je domače planine in brda, koder sem že za rane mladosti brezoglav in bosonog pohajal za tropo ovac. Ob pogledu na naravno krasoto svojega domačega kraja oživili so mi znova prijetni spomini, ki so mi z radostjo napolnili dušo.

Ozrem se potem krog sebe in premotrivam tuje došlece, ki so se zajedno z menoj izkrcali iz železniških vozov. Toda kaj vidim? Obrazi s strmo zakrivljenimi nosi, čedne in nečedne glave s ponosno štrlečimi „pajkes“-lasi izza ušes so se tlačili na vrbskem kolodvoru. „Jaj, Mamme-leben werd eppes kűmmen de Sarah af Velden?“ — so bile prve besede, ki sem jih slišal iz ust majhne židinke na domači slovenski zemlji. Vse veselje mi je pošlo ob tem prizoru. To je tisto nesrečno ljudstvo, ki si je s svojim zlatom osvojilo biser slov. Korotana, rajsko vrbsko jezero! Tu ni več prostora za domačina Slovenca, bogatini židje se šopirijo v tem prekrasnem prirodnem kraju, ki je že skoraj do cela ponemčen.

Proč torej iz Vrbe, ki se po svojem prebivalstvu v ničemur več ne razlikuje od dunajskega Leopoldovega okraja (Leopoldstadt), bila mi je prva misel. K sreči treba samo par sto korakov — in slavno „letovišče“ je za hrbtom. In glej — mili domači glasi se že čujejo, krepak kmečki mladenič prepeva tam na polju vesel mladega jutra, da se razlega daleč v nemško Vrbo:

„Moj oče so djali,
Tu 'maš en grošič,
Ga pa godcem pokaži,
Al' daj ga jim nič!“

Ravno se oziram po pevcu, ko začujem tik sebe sonoren glas: „Bog Vas sprejmi!“ Ozrem se — pred menoj stoji „klanfar“ Pavle. „Kam pa, oča?“ vprašam.

„No, kam, vsi pobiti poliči! domu v Rezijo. Pridite za menoj, Vam pa pokažem laško deželo!“

„Pridem!“ obljubim mu hitro.

„Bog Vas živi!“ in posloviva se.

Dragi čitatelj, Ti ne poznaš našega Pavla? Škoda, sicer bi znal, da je naš Pavle mož, kakoršnih se dobi le malo. Njegova krošnja obhodi ves Rož, njegovo sokolovo oko zapazi vsako pobito okno, njegova umetniška roka stakne vsak ubit lonec, njegov jezik pa nadkriljuje celo vsako pnevmatično pošto. Zlobni jeziki pa vedo pripovedovati o njem še marsikaj drugega, česar pa mi nikakor nočemo v greh prisojati poštenemu možu — Rezijan.

Odzval sem se naposled njegovemu povabilu, katero mi je bil ponovil že tolikokrat; potoval sem v kamenito rezijansko dolino, osamljeno in zapuščeno od vsega sveta; v srce se mi je smililo ono ljudstvo, ko sem videl, kako je ločeno od svojih sobratov (po jeziku) in obsojeno robovati oholemu tujcu, kateri je trdosrčno zatira in mori, tako da se komaj še zaveda svoje narodnosti.

Do Trbiža sem se vozil po železnici, dalje pa sem šel peš po kanalski dolini, ki je v narodnem oziru precej znamenita.

Dočim je Trbiž sam malone do cela nemšk, čuješ v okolici večinoma slovensko govorico. V dobri pol uri dospješ v narodno vas, Žabnice, ki so hvale in posnemanja vredne vsled probujenosti v narodnem oziru in znane skoraj sleharnemu Slovencu zaradi slovite božje poti v njihovi bližini. Visoko na gori stoji namreč cerkev matere Božje, sv. Višarje, kamor roma sleharno leto nebroj pobožnega ljudstva s Koroškega, Kranjskega, Štajerskega in Laškega, celo z Ogerskega sem že videl romarje tam gori. Ganljivo je gledati, kako verniki najbolj različnih krajev in narodov v združeni molitvi goreče časté sveto bogorodnico in vsi polni pobožnega duha glasno prepevajo svete pesni v čast Marije. Sploh se vedejo mej seboj spoštljivo in ljubeznjivo ter občujejo prijateljsko, kakor da so res vsi otroci edne družine. To je cvet krščanske ljubezni in pravičnosti. Tako misli preprosto in verno ljudstvo, ki ne želi sovraštva in mržnje, marveč zahteva samo, da se pusti vsakemu svoje. Kanalska dolina je ozka; na obeh straneh so krševite gore, po katerih so si izdolbli hudourniki globoke brazde. Zemlja je revna in z večine kamenita. Iz Žabnic prideš v Ukve (Uggowitz). Z veseljem sem opazil, da je ta župnija od časa, ko sem bil zadnjič v tem kraju, v narodnem oziru precej napredovala, videti je bilo sem ter tam že nekaj slovenskih napisov. Tako je prav, kajti v Ukvah ni niti jednega pristnega Nemca, odpadnikov pa ne vpoštevamo.

Takoj za Ukvami se dolina jako zoži, in ogromno skalovje ti mahom zajezi pot, da ne moreš dalje. Visoko na skali pa vidiš trdnjavo „Naborjet“, kjer so se za Napoleona I. spoprijeli zmagovalni Francozje z avstrijsko posadko; še zdaj so vojaki onde, navadno jedna stotnija topničarjev. Do tukaj seže še slovenska beseda, onostran trdnjave pa je trg Naborjet (Malborghet), popolnoma nemšk. Od tu naprej je cela dolina za jedno in pol ure hoda nemška. Iz Naborjeta sem došel v nemško župnijo Lužnice (Lussnitz). Nemci so tu še jako potrpežljivi, kajti na marsikateri hiši sem zapazil deskico s slovenskim napisom: „Banka Slavija v Pragi“. Dobro — mislil sem si — da tu sem še ni zašel kak celovski „revolver-žurnalst“, kako grozno bi se razsrdil in hitel ohladiti svojo jezo v suhih, oparnih predalih celovške in beljaške „Urše!“

Skoraj dve uri oddaljena od svojih slovenskih sester, obkoljena z vseh strani od Nemcev je prijazna Lipalja vas (Leopoldskirchen), najzapadnejša župnija v kanalski dolini. Kaj lepo so razvrščene prijazne bele hišice ob obrežju brze Bele; okrog pa so lepi sadni vrtni in dokaj rodovitno polje. — V narodnem oziru bi bilo pogrešati v Lipalji vasi še mnogo. Niti jednega slovenskega napisa nisem zasledil; še celo deskice one banke Slavije so le nemške. Čudno je to — dejal sem sam pri sebi — nemške Lužnice imajo mnogo slovenskih deskic, slovenska Lipalja vas pa ni jedne ne! Le na jedni sami hiši bilo je nekaj slovenskemu napisu podobnega: „Josef Kovač“.

Od Lipalje vasi je komaj 20 minut hodá do Pontebe ob italijanski meji. Župnija Pontabelj je zopet nemška, na drugem bregu Bele pa laška Ponteba. Kako pestri narodni odnošaji! Slovenci, Nemci, Italijani, jeden poleg drugega, že stoletja živé, in vendar jih je malo, ki bi razumeli poleg materinščine še jezik svojega soseda. Kako žilav je v narodnem oziru ta slovenski jezikovni otok! Stoletja že in slovenščina se ne gane niti za jedno hišo sê svoje zemlje. Da se priseli Nemec ali Lah, v drugem, k večjemu v tretjem zarodu je že Slovenec. V ostalem je to naravni ekvivalent za one, ki se odselijo in potujejo.

Reka Bela*) meji torej Avstrijsko od Laške. Na avstrijskem koncu mosta, ki vodi čez reko, stoji močna finančna straža; potnika, ki ne nese nič sumljivega seboj, pusti navadno v miru. Toda onostran mosta ti pa preiščejo radovedni laški „financarji“ vse žepe, da bi ti zaplenili kako smodko ali našli kaj sličnega pri tebi, vsled česar bi te mogli kaznovati za par bornih grošev.

*) Nemški Fellah, laški Fella, šurlanski Fia. Tako se davijo nesrečni tujci s pošteno slovensko besedo.

Dolina od Pontebe dalje je tako ozka, da je komaj prostora za cesto in železnico. Zgradba železnice od Pontebe do Kluž in Roklina (Chiusaforte in Raccolana) je res občudovanja vredna. Nad 30 predorov, množina mostov in mostičev v različnih slogih, kamenite in zidane podpore in oboki v različnih pozicijah so vsakako delo, ki bo trajno svedočilo o mogočnosti človeške roke. Prva postaja od Pontebe je Dunja (laški Dogna), druga Kluže in Roklin. Po celi dolini čuješ samo furlanščino. Ljudje so siromašni, ženske in otroci ostajajo čez leto domá, a možje-gredo daleč križem sveta za krubom. Otroci so razcapani in drzni. Ako vzro kakega tujca mimo iti, takoj jo uderejo za njim in ne dajo ti preje miru, da dobe svoj „soldo“.

Od Kluž se zavije preko roklinje doline (Raccolana-Thal) po strmi stezi visoko v goro na rezijansko planino Zagato. Dobro tri ure traja mučna pot. Veselo se oddahnem, ko zagledam prve planinske koč. Na planini ugledam več žensk, ki so kosile in sušile seno. Majhen paglavec se zaleti proti meni, ter me poprosi „solda“. Ko ga slovenski ogovorim, se hitro zavé in ponovi še jedenkrat svojo prošnjo: „prosim za šold!“ V tem hipu ga pokliče mati nazaj. „Ja nečon“ (jaz nočem) se ji odreže kratko. Potem sem se približal staremu kmetu, s katerim sem se začel pogovarjati. Toda težko mi je bilo, zakaj „rezijansko špraho“ (tako imenujejo svoje narečje) ni lahko takoj umevati, ako še nisi nikoli čul Rezijana v domačem svojem narečji govoriti, človek se ji mora še le privaditi. „Nö möron tehöre z vözem kö z nöhem“ — mi je dejal, kazoč kup sená zgoraj. Nisem ga takoj razumel, zakaj oni ö-ji in nekako čudno zategovanje pri izgovarjanji posamičnih besed zmešalo me je popolnoma. Nekoliko pozneje stoprav se mi razjasni, da je hotel mož reči: „Ne morem tja gori z vozem, koj z nogami!“

Toda za dobro uro sem se popolnoma privadil rezijanskemu narečju brez sličnih učnih pripomočkov, katere uporablja oni, ki se hoče v 12 lekcijah do cela izvežbati v tujem jeziku ter se v teku osmih dni preobraziti iz pristnega Švaba v dovršenega Francoza ali Angleža.

V jezikoslovnem oziru vzbuja vzlasti glas „ö“ pozornost v rezijanskem narečji; skoraj vsak „o“ in mnogo „e“-jev prehaja v „ö“. Sicer se vjema rezijanska govornica močno s srbo-hrvaščino, n. pr: rekal (rekel), mužac (možec), tup (tolp) i t. d. Sila italijanskih tujk se je vgnjezdilo v rezijansko narečje. V jednom samem stavku nahaja se včasí več italijanskih besed nego slovenskih. Čul sem: „Allora je rekel prima volta“ (pa je rekel prvikrat); „dajte mi tabacco per čink (cinque) šoldi“; „šior kupite spagnoletti!“ (dajte mi za 5 kr. tobaka; gospod, kupite svalčice!) i t. d.

Pot s planine Zagate v Rezijo ni mi bila baš prijetna. Solnce je pripekalo na vso moč in silna vročina je puhtela iz razbeljenega skalovja, na kojem ni zelene oaze ali košatega drevesa, da bi se okrepčal v hladni senci. Slekli sem suknjo in oprsni, toda vse nič ni pomagalo.

Rezijanska dolina (Canale di Resia) je poprečnica, ki se začneja pri „prvi Beli“ (Resiutta), malem trgu, kjer se izteka potok (ali rečica) Rezija v Belo; onde je tudi postaja železniške proge Ponteba-Videm. Na vzhodni in zapadni strani so visoke planine, Krnica se zove ona na vzhodni strani ob meji goriški, na zahodu pa je planina Zagata, čez katero vodi preje omenjena steza v belansko dolino do Kluž. „Prva Bela“ je že do cela pofurlanjena. Slovensko govorico zaslediš stoprav v dolini pri gostilni „k lovcu“ (al cacciatore). Dolina sama, dolga dobre tri ure hoda, je ozka. Ravan v dnu doline je nerodovitna in z večine kamenita, turšica in krompir so skoraj edini pridelki v tem kraju. Največe vrednosti za Rezijane so planine.

Rezijanska župnija broji 7 vasi: Ravnica (Prato di Resia) je največa in najlepša vas, Štolbica, Osejani, Njiva, Liščec, Očēja in „druga Bela“ (laški San Giorgio) so pristranska sela. Župna cerkev je še precej lepa, toda ljudstvo samo ni baš pobožno, kajti navzelo se je vsled razširjajoče se furlanščine zajedno tudi brezverskega italijanskega duba. Res je, koder umira slovenska beseda, onde peša zajedno tudi verska gorečnost našega ljudstva.

Šola štirirazrednica je do cela laška, poučujejo trije učiteljice in eden učitelj, o katerih dvomim, da so zmožni slovenskega jezika. Pa saj lahonski gospodi tega ni treba, potujčevati se mora z vso mogočo brezobzirnostjo. Vsakako obžalovanja in pomilovanja vredno je slovensko ljudstvo, ki biva v onih krajih. Tujci mu zatirajo materni jezik in trgajo versko prepričanje iz srca. Kmalu ne bode več o Slovencih v Reziji ni duba ni sluha, ako jim ne prihitite njih sobrati v pomoč ter jih rešite narodnega pogina. Toda nihče izmej nas se ne briga za zapuščene Rezijane. Kdo jim pošlje kaj slovenskega berila, da bi budil v njih narodno zavest in jih učil ceniti ter spoštovati svoj materni jezik? Nikdo, nikdo! — „Družba sv. Mohorja“ nima tu nijednega uda, čeravno bi jih mogla imeti vsaj kakih 20, ako smem soditi po sličnih razmerah na Koroškem. Seznanil sem se slučajno z jednim g. kapelanom; hotel sem ga prositi, naj bi delovala duhovščina v to, da se razširi tudi mej Rezijani za Slovence prevažna in prekoristna družba sv. Mohorja, toda videlo se mi je, da gospod ni umel moje želje, čemur se pa ne smemo čuditi, zakaj g. kapelan je rodom Italijan in nezmožen slovenskega jezika. Poznal pa je vsakako vsaj po imenu našo

družbo in mi priznal, da mora biti res koristna in vse hyale vredna. Obveseliło me pa je, ko sem čul, da tamošnji g. župnik dobiva vsako leto po dva iztisa Mohorjevih knjig iz Srpenice.

„Siromaki smo, in Bog je kaznoval naš narod, ker ga je poslal sem v to pečevje!“ — dejal mi je sivolas starček, s katerim sem se seznanil malo kasneje. „Mi starci, dekleta, žene in otročad ostanemo doma, možje pa gredo po svetu za zaslužkom.“ Rezijani so po svoji obrti kupčevalci, piskrovezi, stekleničarji i t. d. Pripomeniti moram, da se marsikteri Rezijan s časom vspne po trnjevi poti do blagostanja in celo do bogastva. Poznam namreč v Celovcu in na Dunaju dva trgovca, ki sta rodom Rezijana in sedaj že malone milijonarja.

V gostilni „pri liliji“ („al giglio“) seznanil sem se z mladim Rezijanom, g. L—kom, visokošolcem v Rimu. Po svojem narodnem prepričanju bil je do cela Italijan. „Rezijanski jezik — modroval je mož — se ne bode ohranil v bodočnosti. Rezija je jezikovni otok, v zvezi samo s Furlani. Od Slovanov smo ločeni po naravni legi, od Slovencev tudi popolnoma; sredi kraljestva italijanskega bivamo. Čim prej se Rezijani pofurlanijo, tem bolje bode za nje.“

Dolgo sva se pogovarjala; toda spreobrnil ga nisem, le to je dejal, da se bode odslej jel zanimati za „slovanski svet“ (il mondo slavo), to besedo ima italijanska inteligencija vedno v ustih. Obljubil mi je tudi, da si bo naročil slovensko slovnico ter se skušal priučiti pismeni slovenščini. No, vsakako hvale vredno — mislim si — ako misli mladenič resno.

Znano je, da je bil slavnı ruski jezikoslovec vseuč. prof. dr. Baudouin de Courtenay iz Petrograda trikrat v Reziji in proučeval tamošnje narečje. Seznanil sem se tudi z možem, pri katerem je učenjak stanoval. „Koj ko je prišel v Rezijo — dejal mi je — sem mu rekel da je ‚rezijanska špraha‘ bolj podobna srbščini kot ‚goriški šprahi‘“ — hotel je reči: slovenščini.

„Kako pa morete kaj tacega trditi?“ čudim se mu.

„Da, res je, gospod, jaz kot Rezijan laže umevam srbščino.“

Mislil sem, da se mož šali; todá prepričan je bil o svoji trditvi, jaz pa sem tudi takoj umel, ko dostavi, da je bil sedem let na Srbskem, kjer so gradili železnico. Tam je namreč polagoma pozabil domačo govorico in se navzel srbohrvaščine.

„Lepo ste učili gospoda profesorja.“

„Pa saj mi ni hotel ničesar verjeti, to je bil čuden človek.“ — „Prav je imel!“ Kmalu bi bil razsrdil s takovim odgovorom rezijanskega jezikoslovca.

Drugo jutro sem se bil napotil na vzhodno rezijansko planino, na Krnico. Ista slika kakor na Zagati: Deklice so kosile ter sušile seno, le malo bolj drzne in hudomušne so se mi zdele kot na Zagati. Smeh, vriskanje in prepevanje sem čul neprenehoma. Konec vsaki kritici pa je odmeval melanholično: Tra-la-li-ja-li-ja-le-ja-le-ja! Tra-na-ni-ja-ni-ja-ne-ja-ne-ja!

„Šior giovinetto!“ (mladi gospod) so klicale na me iz dalje, ko pa sem došel bliže, zbežale so kot plahe srne.

Še nekaj sem doživel na tej samotni planini. Zasačil me je tu gori neki lašk žandarm. Domneval si je že, da je vjel — zrelega ptička. Z osornim glasom me vpraša, kedo sem. Podam mu legitimacijo kot cand. med. dunajskega vseučilišča. — „Oprostite, prosim, mislil sem, da ste tisti, ki je v Vidmu...“ — toda glas mu zastane in znova se jame opravičevati. Postal je nadalje jako zgovoren. Povedal mi je, da je rodod Italijan iz Milana in da mu prav nič ne ugaja oni surovi in divji narod v Reziji, vzlasti ker nima prav nič — „culture“.

„Toda malo bolje je že — tolaži se mož — zakaj sinoči so pele Celotove deklice iz „druge Bele“ prvikrat na tej planini italijansko pesem.“

„Oprostite, dragi gospod — vprašam ga — kaj pa se pravi „cultura?“

Debelo me gleda; videlo se mu je, da je v zadregi, toda kmalu se prijazno in zajedno pomilovalno nasmeje ter deje:

„Da bi vsaj znali italijanski!“

„Jaz sem rodod Slovenec, istega naroda sin, kakor oni surovi Rezijani; kar velja njim, velja i meni.“

„Oho! gospod, to pa ni res, tega nisem mislil reči, oprostite!“

Odpustil sem mu drage volje, akopram mi ni znal raztolmačiti, kaj je mislil z ono „culturo“.

Skoraj sem pozabil povedati, da sem se v Reziji oglasil tudi pri „klanfarju“ Pavlu. Mož se me je skoraj ustrašil, ko me je vzrl pred seboj.

„Preje bi bil pričakoval smrti nego Vas k nam,“ dejal mi je.

Nad vhodnimi duri svoje hiše ima napisano: „Pri patrijotu v Liščecu“.

„Odkod pa tako ime?“ vprašam ga.

„Ker sem — nasmehe se mi porogljivo — skoraj celo svoje življenje več v Avstriji nego doma v Italiji.“

Mož je bil, akopram siromak, jako gostoljuben; rezijanska kava, rezijanski sir in suho svinjsko meso — vse je bilo zajedno na mizi. Prišel me je tudi sosed mojega znanca pogledat, ki je hotel v svoji neizrečeni radovednosti poizvedeti najprvo, kaj da sem.

„Zdravilstva se učim“, odgovorim mu.

„Jih bodete pa že imeli precej srebrnih na mesec, kaj ne?“

„Sedaj še nimam nič“.

„Le potrpite, bo že, bo že“, tolaži me. „Glejte, mojemu sinu je začetkoma tudi jako slabo šlo, ko se je spustil križem sveta. Zdaj pa je že velik gospod, prišel je za „štotžlajfarja“ v Šopronj (Oedenburg). Morda se tudi Vam kaj takega posreči“.

Poslovim se od Pavla ter jo mahnem po rezijanski dolini do „Prve Bele“ (Resiutta). Tu je bilo jako živahno, ljudstvo se je gnetilo po glavni cesti ter nestrpno nečesa pričakovalo. — „Cosa c'è?“ vprašam nekega belanskega postopača. Pripovedovati mi jame, da pričakujejo danes jedne stotnije „alpinov“ v Belo.

Alpini so na Laškem neko posebno vojaško krdelo, ki je v Avstriji ne poznamo. Njih posel je ob času vojske laziti po gorah, čuvati in braniti važne soteske ter utrjevati pota.

Čakal sem nekoliko časa; ko pa alpinov le ni bilo, šel sem utrujen v gostilno. Ne sedim dolgo, kar se odpro vrata, in v gostilno 'stopijo štirje alpinski častniki. Sedejo k mizi tik mene. Jaz se gospodi lahko poklonim. Najmlajši mej njimi „sottotenente“ (po našem poročnik) začne godrnjati nekaj o vročini ter se ozira zaporedoma sedaj na „kapitana“ (stotnika), „tenente-ta“ (nadporočnika), sedaj na mene. Polagoma se približamo drug drugemu in začnemo pogovarjati med seboj.

Govor se je sukal o avstrijsko-italijansko-nemški „tripelalijanci“. Poročnik je menil, da ta ne prinaša Italiji nobenih koristi, ker Italija v tej zvezi ne more rešiti svojih še nerešenih bratov. Nadporočnik pa mi pove, ko je izvedel, da sem Slovenec, da je pri njegovi stotnji, ki je danes v Beli, nad polovico benečanskih Slovencev, ki jako malo umevajo italijanski jezik.

„Jaz sem rodом Napolitanec — nadaljuje v precej pravilni slovenščini — toda priučil sem se tudi slovenskemu jeziku. Lep jezik je to in blagoglasen“.

Dostavil mi je še, da Slovenci v okrožju „San Pietro al Natisone“ (Sv. Peter Slovenov) govorijo mnogo lepši in pravilnejši jezik nego je ona rezijanska mešanica. V nadaljnem razgovoru sem še izvedel, da se duhovščina mej benečanskimi Slovenci vrlo poteguje za deloma slovenske šole, toda žal, njen trud bode brez vspeha. Zanimivo je tudi, da so se nemške vasi ob meji koroški in tirolski že skoraj popolnoma poitalijančile, benečanski Slovenci se pa vendar še trdovratno branijo napram močnemu italijanskemu uplivu, kakor sem čul od one gospode. Vsakako častno za nje.

Iz svoje krajepisne torbice zabeležil bi rad še nastopna krajevna imena, ki so sicer Slovencem skoraj do cela neznana: Dunja (Dogna), Kluže (Chiusaforte), Roklin (Raccolana), roklinja dolina (Canale di Raccolana), Prva Bela (Resiutta), Možec (Moggio), Vrata (Portis), Špital (Ospedaletto), Pušja vas (Venzona), Retenj (Artegna), Gumin (Gemona), Tarčin (Tarcento), koroška Bela (Villa in Carnia). (Rezi-jansko narečje ima Bila = Bela, Mužac = Možec.)*

Pripomnja. Ne zdi se mi neumestno ob tej priliki sprožiti misel o tem, kako bi se dalo pomoči zapuščenim Rezijanom, ter jih obvarovati narodne propasti, ki jim preti od sosednih Italijanov.

Slovenci imamo sicer mnogo družb in društev, ki vrlo delujejo v prosepah slovenske narodnosti, toda večinoma le v sredini našega Slovenstva, kjer je slovenski narodni čut mej ljudstvom dandanašnji že tako močno razvit, da se nam ni treba bati za obstanek. Veča pa je nevarnost ob mejah slovenskega ozemlja, kjer biva Slovenec tik Nemca in Laha; tam je treba vsakako več poguma in odločnosti, kjer mora Slovenec napram drznemu tujcu biti neposredno boj za obstanek svoje narodnosti in svojega jezika. Ni se torej čuditi, da ob mejah naš narod najbolj gine in umira, na tihem in polagoma, leto za letom, kajti nedostaja mu moči, da bi vzdrževal premočne tuje navale. Toda mi v svoji neizrečni popustljivosti — da ne rečem malomarnosti — tega celo ne vidimo ali vsaj v dejanji skoraj ničesar ne storimo za svoje sobrate. Za vzgled naj bi nam bili glede tega baš nasprotniki našega naroda sami, ki s svojimi nemškimi ali italijanskimi šolskimi društvi ne branijo samo svojih jezikovih mej, temveč hočejo prodreti celo preko mej v sredino slovenskega naroda. Trebalo bi torej mej Slovenci društva, katerega do sedaj še nimamo, namreč društva, kateremu namen naj bi bil izključno, bodriti svoje rojake ob jezikovni meji slovenski, jim vzbujati ljubav do matrne besede ter jim pomagati, da ohranijo svoj jezik in slovensko narodno zavest. Tako društvo pa naj bi slonelo na dveh činiteljih, kajti vedeti je treba, s čim in kako bi se dosegel namen. Društvo bi po moji misli delovalo najbolj vspešno in proizvelo najlože svoj namen s tem, da bi razširjevalo dobre in ukovite knjige mej Slovenci ob mejah, kajti tem potom bi se najpreje jeli zavedati materinega jezika; in uverjen sem, da bi vsak rodoljubni Slovenec v ta namen drage volje daroval kako koristno knjigo ali položil malenkosten dar na žrtvenik bratovske ljubavi v to, da se omisli primerneга berila.

*) Umestno bi bilo, da bi tudi „družba sv. Mohorja“ blagovolila v svojem kazalu semnjev na Benečanskem nadomestiti italijanske kraje Resiutta, Gemona, Venzona, Moggio in Carnia s pristnimi slovenskimi imeni.

Izvrševali pa bi to nalogo najlože narodni slovenski dijaki, ki naj bi si porazdelili mej seboj celo okrožje slovenske zemlje (mejo Ogersko, Štajersko, Koroško, Benečansko, Istrsko) ter potovali za dobe počitniške od kraja do kraja, delili knjige ter delovali vsak v svojem delokrogu. Vsak pojediniec pa naj bi opisal na kratko svoj del ter poročal o vspehu svojega delovanja v društvenem izveštvju.

Takim potom bi bilo morda mogoče tudi Rezijane obvarovati italijanskega upliva in jim ohraniti to, kar mora biti najdražje vsakemu narodnjaku — materno besedo.*)

Mati.

Stara mamka, dobra mamka
Si pri oknu solze briše;
Kaj bi se pa ne solzila,
Ker jej Ivan nič ne piše!

Meseci so že minoli,
Kar je pismo zadnje brala,
Od tedaj pa cela vrsta
Pisem že je izostala.

Hudo mamki je pri srci;
Kdo ve, Ivan li bolan je,
Ali pa celo še mrtev,
Kakor strašijo jo sanje?

Bolj in bolj se v solze vtaplja;
Mamki oj kako hudo je!
„Kje si Ivan?“ — v solzah kliče,
„Kje si, kje si dete moje?“

Ali sinko, Ivan dragi,
Se ne more jej odzvati;
Srce biti mu prestalo,
Spanje mu je dolgo spati.

Dolski.

*) Uredništvo „Zore“ sprejema drage volje v navedeni namen darovane knjige in bo ob priliki tudi objavilo imena darovalcev.

Forum Romanum.

Spisal † Dr. Ivan Jurič.

Dospel sem vender do slavnega kraja, pri katerem se mi je vže dolgo preje tako rada mudila domišljija, predstavljajoča mi vsakovrstne bajne podobe. Še nekoliko stopinj s Kapitola nizdol — in pred zavzetimi očmi se razgrne čuden, žalostno-resnoben prizor. Noga mi nehote zastane, oko pa začujeno plava po spodaj ležeči nižavi, kakor bi hotelo spojiti neznane te prikazni v ednoto — toda zaman. . . . Kaj sem videl? Rekel bi nesrečno mesto, v katerem je kruti sovrag vse strl, kar je mogel, pustivši le posute zidove, pa gole stebre in šture. Ko pa stopim niže, ter vzrem precej globoko vzdolbino, nekako slično odprti grobni jami, ni bilo več dvojiti, da je to izkopano grobišče. Grobišče to je starodavni rimski trg — Forum Romanum.*)

Kaka razlika mej nekdanjim sijajem in današnjo zapuščenostjo in bedo! Zdi se, da žaluje zamišljen v prošli blesk ter da ga je sram kazati radovednemu obiskovalcu borne ostanke minulega veličastva — suha rebra, katera je neusmiljena roka iztrgala grobnemu miru. In vender ostanki ti so še kot ostanki veliki, preimenitni; pričajo nam zgovorno, ako le umemo njih govorico, da stojimo na slavnih tleh, na mestu znamenitem v zgodovini človeštva. Motrimo le nekoliko te ruševine in zapazili bomo sled velikanskih sil, slutili bomo snovanje krepke in mogočne roke, kateri se ne moremo čuditi, da je vladala svetu, roke čudom trdne, katere tvorb ni mogla do cela uničiti sila več nego dvajset stoletij, katere vekovita dela občuduje naš vek, ter bodo brezdvomno občudovali še pozni rodovi. O zares čudovita starorimska čilost in nevmorna delavnost združena z naravno krepostjo! One vrline se sijajno kažejo v rimski zgodovini ter so nam zajedno porok, da Rim in njega slavna prošlost ne bode nikdar minula iz spomina človeškega rodu, dokler ga bode navduševala naravna jakost in krepost, dokler mu bode sveta zgodovina, razgrinjajoča človeško vsodo pa kulturni razvoj tekom prešlih stoletij. Toda oglejmo si stari forum od bliza ter mudimo se nekoliko pri njegovih znamenitejših ostankih.

*) Odkritje rimskega trga, kakor ga vidimo sedaj, je dovršila italijanska vlada ki se sploh kaj marljivo zanima — žal, da ne iz najboljšega namena — za starinske spomenike. Struga navedenega trga je na posamičnih mestih 9 metrov globoka.

Prišedši s Kapitola nizdol po kapitolski ulici stopimo najpreje na obokasto cesto, katera loči kolikor toliko pristni Forum od obližja kapitolskega, kjer se je ohranilo le malo razvalin od nekdanjih krasnih stavb, obkoljujočih zmagoslavno pot na kapitolski grič. Tu veličastno štrle navpik pred nami trije vitki mramorni stebri v prelepem korintiskem slogu, majhen, a dragocen ostanek od svetišča posvečenega znamenemu cesarju Vespazijanu, ki je začel zoper židove hudo vojsko, katero je dokončal njegov naslednik Tit z groznim razrušenjem Jeruzalema. Na ta znamenit dogodek nas spominja slavolok Titov, dvigujoč se v ozadji za Forum ob vznožji Palatina. Na levi strani nekoliko korakov od Vespazijanskih stebrov blišči nam nasproti več obokov deloma v novejšem času popravljenih, kamor so za Julijana odpadnika postavili dvanajst kipov svetujočih bogov — Dii consentes. Toda oni oboki so vže od nekedaj prazni; bogov in boginj, ki so nekedaj predsedovali mnogoličnim opraviлом na foru, ni več, iztirala jih je časov sila. Na desni pa temneva čudna ruševina; slavno republikansko svetišče Konkordije, vzgrajeno skoraj štiri stoletja pr. Kr. v spomin in posvečenje sprave mej patriciji in plebejci, nam kaže še eden del velikanskih zidov. Navedena sprava je omogočila svetovno oblast Rimljanov; sicer pa kaj bi bilo, ko bi se plebejci ne bili povrnili v Rim? Rim, rimsko slavno ime bi se morda ne imenovalo v zgodovini človeštva. . . Tako majhni, na videz neznatni vzroki — a kake posledice! V tem svetišču so često posebno v hudih časih rimski očetje zborovali ter vkrepali o vsodi rimske države; tu je svoje dni grmel Cicero zoper izdajice in nasilnike, toda vže prepozno — silni viharji so prihrumeli na staro ljudovlado ter razpihnili kot peščico peska vstanovo, nekedaj tako čvrsto in strašno celemu svetu. In danes po toliko stoletjih zborujejo gori na Kapitolu v palači, vzgrajeni na temelju starorimskega državnega arhiva — Tabularium — novi očetje, a njih ukrepi ne določujejo več svetovne vsode, nego veljajo, kolikor jim dopušča državni centralizem, samo za Rim, v zadnjem času v gospodarskem oziru grozno propali Rim. Žalostno vlogo zares so si izbrali mestni očetje, trudeči se na vso moč, da bi italijanski „narodni“ državi pripravili ter nakitili vredno stolico; a vlada je v zahvalo za njih usluge, t. j. za ogromne, neznosne žrtve mesto sramotno prekanila, žugajoča mu po vrhu odvzeti, kar mu je še ostalo avtonomije. A to nič ne de — stara rimska samozavest ni še nikakor minila: tako vidiš n. pr. oblastni naslov S. P. Q. R. (Senatus populusque Romanus) nad durmi mestnega doma, vidiš povsod v Rimu, celo na samotežnem vozičku pouličnega pometalca!

Ako krenemo nekoliko na desno od svetišča „miru in sprave“, pridemo v vežo cerkvice sv. Jožefa s priimkom „dei Falegnami“, t. j. tesarjev. Cerkovnik je koj pripravljen ter nam sveti po stopnicah nizdol v prastaro, nekdanj z grozo imenovano Mamertinsko ječo. Dospevši v prvo sobico ali bolje luknjo ne vidimo ničesar razven golih, rjavih sten, katere čudno razsvetljuje blede luč, spredaj pa je skromen žrtvenik. Vodnik nas z italijansko zgovornostjo opozarja na majhno ploščo nad jamo, po kateri so neki spuščali obsojence v nižo, mnogo manjšo ter grozovitnišo luknjo, kjer je nekdaj Jugurta žalostno poginil in kjer sta bila pozneje apostola-prvaka zaprta in kjer sta, kakor pravi staro poročilo, z vodo čudovitega studenca krstila jetničarja ter sovjetnike. Naš voditelj nam kaj prijazno ponudi čašo, da pijemo, ako nam je drago, iz čiste studenčnice.

Ko srečno pridemo iz temne ječe na beli dan, razprostira se proti jugu pred nami pristni forum — četverovoglata struga. Toda, žal, ne moremo se kar tako spustiti nizdol, nego nam je vbrati pot mimo fora k stražarski bajti tam v zakotji fora, kjer pridemo po stopnicah na starodavni asfaltni tlak, po katerem se vrnemo proti severu k slavoloku cesarja Septimija Severa, ravno nasproti svetišču „Konkordije“. Ta slavolok je silovit ter velikansk spomenik, a takoj moremo na njem zapaziti propad rimskega stavbarstva in plastike, ko je klasiško zmernost izpodrinila gorostasnost ter skrajno obilje krasil in podob. Spomenik se je vzgradil v poveličanje rimskih zmag v Jutrovem za rečenega cesarja; na to se nanašajo različne bujne pridvižne (relief) podobe na pročelji ter na obeh straneh slavoloka. Mej svetiščem Saturnovim, katero kaže le še 8 suhih reber, t. j. stebrov, in za slavolokom vzremo, da pazno motrimo te razrušene ostanke, sledove pomenljivih zgradb, kakor govorniškega odra in celo, ako nas je volja zaupati navdušenemu bodi živemu ali mrtvemu vodniku, umbilika ali popka, kateri je baje zaznamenoval osredje rimskega cesarstva, dalje zasledimo tudi nekaj, kar bi nas vtegnilo spominjati znanega zlatega mejnika, od koder so se štele daljave mnogobrojnih rimskih provincij.

Toda ostavimo to neredno groblje z njegovim po večini temnim izvorom ter oglejmo si ostanke ob imenovanem tlaku; po njem so se nekdaj zmagonosni vojskovodje veličastno vozili na Kapitol v Zenovo svetišče. A temu veličastvu in veselju ljudskemu so se pridruževale solze nesrečnih vjetnikov, pridruževale često tudi kletve ter obupajoči jok potlačenih in oropanih narodov! Toda kaj je to ponosnemu Rimljanu? On se čuti poklicanega, da gospoduje celemu svetu, kateremu žuga, če se noče radovoljno vdati: Vae victis!

Koj na desni pod Saturnovim svetiščem srečamo borne ostanke krasne Julijske bazilike. Bil je to takorekoč pokrit trg, namenjen raznovrstnim trgovskim in zlasti pravnim opravilom: dandanes je ostalo od nekdanjega veličastva le nekoliko opehastih štorov ter en del nekega pohabljenega oboka. In glej tam na koncu bazilike v tlaku vdolbene kolobare, kateri so menda služili za igro Romulovim potomcem.

Na levi pa štrli navpik čuden steber iz začetka sedmega stoletja, spomenik trpke sužnosti, ko so nekedanji vladarji sveta bili izročeni nasilstvu in krvoločnosti vtelešeni v bizantinskem carju Fokas-u, kojemu je njegov namestnik v Rimu postavil ta spomenik, kot „najmilejšemu dobrotniku in branitelju rimske svobode!“ Tako beremo na podnožji spomenikovem. Toda hitimo dalje mimo žalostnih spominov ter ogledjmo si v bližini dve veliki pomenljivi plošči, razkosana uda bogsivedi katerega telesa: dva pridviga (reliefa) na njih prispodabljata nam kaj zvesto po naravi — tako, da bi moderni realisti in veristi ali kakor se še zovejo, težko imeli kaj na njih popraviti — državno žrtvo — na drugih dveh pa cesar Trajan deli dobroto Rimljanom, ki se mu tudi za to zahvaljujejo.

Stopivši čez glasovito greznico — Cloaca maxima — ki je brez dvojbe najstarejši spomenik rimskega stavbarskega genija ter še dandanes služi vsaj deloma prvotnemu namenu, stojimo nasproti trem visokim ter slikovitim korintiškim stebrom, katerih umetniška dovršenost nam daje slutiti krasoto in veličastvo nekdanjega svetišča posvečenega Kastoru in Poluksu. To svetišče je spadalo glede na prvotno zgradbo, ki je pozneje bila večkrat prenovljena, prvi dobi rimske ljudovlade. V njem je tudi, kakor nam priča Cicero, često zboroval rimski senat. Da krenemo nekoliko stopinj na levo, zapazimo veliko grobje, ali bolje brežek sivih razvalin, ki nam značijo mesto svetišča, katero je cesar Avgust zgradil ter posvetil svojemu predniku in praujcu Juliju Cezarju. S tem se je začela običajna apoteoza ali oboževanje rimskih cesarjev. Kje je tedaj bila stara republikanska samozavest in hrabrost?! Popačeni potomci Brutov in Katonov so se začeli prilizovati in klanjati vladarju kot živemu bogu! In kedo bi mislil — nekateri novodobni modrijani in rešitelji človeštva bi nas radi zopet pogreznili v to skrajno ponižanje, da v sramotni sužnosti izročimo državi kot „pričujočemu bogu“ telo in dušo! Tu pred Julijskem svetiščem je menda nekedaj Antonij mogočno govoril zbranemu ljudstvu, proslavljajoč Cezarjeve zasluge ter pomilujoč rimsko ljudstvo, češ, da je izgubilo svojega največjega dobrotnika, in naposled odgrnivši Cezarjevo razmesarjeno telo razljutil množico zoper morilce.

Toda kaj pomeni tam v bližini okrogel rudečkast zlitek, kaj tisti veliki kolobar vtisnjen v tlak? Stojimo na mestu, svetem starim Rimljanom: tu so Vestalske device čuvale sveti ogenj, podobo in zagotovilo moči ter ohranitve rimske države. Navzlic boljšemu prepričanju se tu človek težko vbrani nekega otožnega čuta, ko se spominja osode starorimske ter minljivosti vseh človeških tvorb. Svet ogenj je že davno vgasnil, ž njim je vgnasnila tudi moč rimske svetovne države — a čemu bi žalovali? Na njuno mesto je stopil pravi nebeški ogenj, ki ne vgasne na veke, stopilo je novo večno kraljestvo ljubezni.

Prekoračili smo že meje starega fora. Zadaž se vrstita dva tempeljna, v katera sta se pozneje vzdali kristijanski cerkvi, namreč tempelj Romulov, sedaj cerkev sv. Kozme in Damijana s krasnimi mozaiki iz šestega stoletja. Tam na koncu pa stoje znameniti ostanki Konstantinove bazilike, čudovite zgradbe — vreden spomenik Konstantinove dobe — trije velikanski in genijalno vkrojeni oboki, ob katerih so strmeli početniki preporeda (Renaissance) in kateri so bili vzorec pri zgradbi obokov sv. Petra.

Človek se ne more z lahka posloviti od tega znamenitega mesta razvalin, še enkrat se mu oko ozre čez to mrtvaško polje, vzbujajoče toliko veselih in žalostnih spominov, oznanujoče mu skoro vse dobe starorimske zgodovine, od prvih časov otročje vernosti in pobožnosti, in slavne republikanske dobe do propada rimske naravne kreposti in značaja. Nov svet se tu človeku razgrne pred očmi, svet, ki se mu je menda zdel na veke pokopan. Tu vidi velikane strte v prahu, a še v prahu mogočne, silovite: živa podoba rimske osode in rimskega značaja. To je osodni večni Rim, kateri mora vsakega navduševati, ki pozna njegovo zgodovino. Rim je bil središče, od koder je izhajala čudovita moč, objemajoča skoraj vse narode starega veka, velikanska moč spojena s toliko politiško modrostjo; iz Rima se je razširjal kozmopolitizem in pozneje tudi kultura — rekli bi, da sta bila predpoda in pripava kristjanskega kozmopolitizma in kristjanske izomike — po vseh, tudi najbolj oddaljenih deželah sveta. Forum Romanum pa je bil Rimu ravno to, kar je bil Rim velikemu delu sveta. Ta forum je bil, smemo reči, meščansko svetišče, kjer je najsilniše bila žila rimskega javnega življenja, od koder sta se kakor iz svojega izvora in središča razlivali skladnost in ednotnost rimskega delovanja. Vsak Rimljan je bil ponosen na forum, koji so krasile najveličastnije zgradbe, tujcu-prislec u znanilke rimske moči in slave, kjer je zboroval častitljivi senat, kjer so zborovali tudi rimski meščani, svesti si svojega visokega vpliva in poklica.

In glej, mej tem ko je stari Rim in ž njim naravno tudi Forum propal, nas novi Rim kar očara z veličastnimi pojavi: kristijanski Rim si je stekel nov, tisočkrat dragoceniši venec, slavo nezmerno višo, vzornišo kakor paganski Rim; saj iz Rima je kristijanska ideja preobrazila in poblažila paganski in barbarski svet, vdihnila človeštvu novo čilo življenje ter je napotila na vzornišo, božje smotre. Tedaj še le je Rim dosegel visoki poklic, kateri mu je namenila božja previdnost, tedaj je postal glava in središče celemu svetu, kateremu je božji Zveličar prinesel z neba solnce resnice in pravice. Stari paganski Rim je izginil izvršivši svojo nalogo, viša nadčloveška moč je premagala velikana ter si vtelesila, kar je bilo na njem še zdravega — gorje njemu, kedor bi si prizadeval oživiti mrtvo telo, oživiti stari paganski Rim! To mrtvaško polje, raztezajoče se pred nami, bilo bi živo znamenje takega nesrečnega početja. Toda kaj treba preroškega duha? To se je, žal, že zgodilo in se še vedno dandanes godi v strašno svarilo poznim rodovom. In zares, ti goli porušeni spomeniki, te razkrhane ogrodi so nam lahko živa podoba neizrečno žalostnih razmer današnjega Rima, ki so ga njegovi „narodni“ vladarji pogreznili v največo materialno in tudi moralno in politiško bedo. Nekedaj mogočna Roma zdi se nesrečna vdova žalujoča nad svojo trpko vsodo — minila je moč starega svetovnega cesarstva, vničili so ji blagor in slavo papeževe vlade, novodobni pagani teptajo, da celo oskrunjajo njene plemenite vstanove, njene svete spomenike, njo samo pa so brezsrčniki izsesali do golih kosti, katere zamore prišlecu le težko prikrivati. Novo, nezaslišano slavo in srečo so ji obljubljali novi „narodni“ vladarji, a vsekali so ji bridkih smrtnih ran. . .

Skrajni čas je, da ostavimo grobišče — Forum Romanum, kajti solnce že zahaja: še nekoliko časa obsevajo njegovi žarki rimski trg in njega obližje, na nasprotni strani pa se za Kolosejem prikaže mrkli mesec, kateri, zdi se, zvedavo gleda na te ruševine. A koj potem prične mrak počasi in skrivnostno objemati razvaline in kamne, štrleče sem in tje v fantastičkem neredu po grobišču. Kakor nagrobni spomenik se dviga v ozadju veličastni Kolosej, na drugi strani Palatin se svojimi temnimi bori. Noč je že legla na forum, a tam proti zahodu se nebo še žari: velikanska kupola sv. Petra rmeni v krasni večerni zarji. Bodi mi pozdravljena, oznanjevalka boljše prihodnosti!

O modernih sofizmih.

I.

aj je sofizem? — Odgovora na to vprašanje menda ni treba: saj že vrabci na strehah cvrče o grških sofistih; za tako znane stvari ne potrebujemo definicij. — Skoraj sem prepričan, da si bil s to mislijo zadovoljen, dragi bralec, vsaj kar se tiče njene vsebine, dasiravno ti morebiti oblika ni vgajala. Če si res bil z njo zadovoljen, povem ti na uho: Ona misel sama je sofizem in sicer prav modern sofizem! Moderna je namreč malomarnost v rabi filozofičnih izrazov: ker vsakdo ve ali si vsaj domišlja, da ve, kaj pomenijo taki splošno znani izrazi, zato se nobenemu ne ljubi jih definirati, zato pa tudi moderni svet operira z njimi, kakor hoče. Kdor pozna natančneje eksaktne vede, mi bo pritrdil, da taka površnost ne pospešuje posebno znanstvenega napredka. — Nedavno se mi je to-le pripetilo: Profesor X. izrezal je med predavanjem kokoši nekaj možgan; rano so zopet zašili i. t. d. Če smo jo pa pustili pri miru, gledala je topo v svet in počasi zadremala. Slično operacijo sem videl tudi na malem, črnem psu. G. profesor je nadaljeval svoje predavanje ter razlagal omenjene pojave na živalih, katerim se možgani deloma izrežejo. Govoril je pri tem o „Bewusstsein“ in „Psyche des Thieres“. Po predavanju ga radovedno vprašam: „Herr Professor, was soll ich eigentlich unter der thierischen Psyche, Bewusstsein und moralischen Eigenschaften des Thieres verstehen?“ — „Das sind allgemeine Begriffe für die psychischen Thätigkeiten des Thieres“. . . Zadoljil sem se s tem odgovorom, ker sem se z njim zadovoljiti moral.

Izrazi, ktere sem dozdej imenoval, pa niso jedini, ki se tako nemarno rabijo v kvar jasnosti in točnosti mišljenja. Velikanska taka blodnja pojmov, načel, nazorov i. t. d. nahaja se zlasti v vedah, ki se ponosno nazivajo eksaktne vede. Ker pa nejasnost pojmov rodi negotove, recimo, pro hinc et nunc, sofistične dokaze, in ker so eksaktne vede moderne vede, zato bom govoreč o sofizmih, mislil zlasti na sofizme v eksaktnih vedah.

Da mi nihče ne bo očital, da sam svoj uk premalo spoštujem, evo vam definicijo sofizma: *Argumentatio sophistica est argumentatio falsa, quae sub veri specie in errorem adducit.*

„Eksaktna veda — pa sofizem, kako naj to razumem?“ — vtegne kedo vprašati. „Ali ne izključuje pojem eksaktne vede že sam ob sebi sofizem?“ — Izključeval bi ga, če bi eksaktna veda bila sama, čista matematika. Pa kedo ne vé, da so tudi eksaktne vede, kakor večina

drugih, prisiljene operirati z indukcijo, analogijo i. t. d., kedo ne ve, kako pogosto se tudi one zatekajo k — hipotezi? Eksaktne vede niso torej čista matematika, ampak vplivajo tudi na mišljenje človeško, vplivajo tudi na človeško življenje, sicer manj neposredno, kakor posredno: vplivajo s posledicami svojimi. Te posledice pa formulirajo navadno učenjaki, ki se svoj živ dan niso pečali s filozofijo, ki so vedno le v čutnosti živeli, in te posledice se opirajo navadno na indukcijo, analogijo, na hipoteze — vse stvari filozofičnega kalibra!

Toliko o pravih, resnih učenjaki. Kaj pa naj rečemo o tako zvanih poljudnih znanstvenih pisateljih? *Difficile est satiram non scribere!* Naj kje učenjak izusti pohlevno mnenje, poljudni pisatelj ti napravi iz njega dognano resnico, in kar je učenjaku hipoteza, prodaja, prodaja v pravem pomenu besede „poljudni“ za znanstveno dogmo. Pa ne glede na to, ali ni že samo opiranje na veljavo bodisi še tako slavnega učenjaka sofizem Κατ' ἐξουχίαν ?

Upam, dragi bralec, da si se že nekoliko sprijaznil z mojo namero: v svojem spisu bi namreč rad v kratkih potezah sistematično razpravljaj o sofizmih v eksaktnih vedah. Sprijaznil si se z mojo namero tem lažje, če ne misliš tudi ti, kar mnogi mislijo, da je namreč naš vek dosegel vrhunec temeljitosti v znanstvenem raziskavanju in spoznavanju. Naj te pri mojem spisu ne moti beseda „eksakten“; saj besede ne določujejo stvari, ampak stvari so, ki jih zaznamenujemo z besedami. Koristno bo tudi, če se včasih spomniš genijalnega francoskega anatoma, ki je o fiziologiji trdil, da je eksaktna veda „qui ne se pique pas d'exactitude“.

Govoril bom le o nekterih sofizmih na pr. o sofistični indukciji, analogiji, hipotezi i. t. d., to je o glavnih sofizmih. Razdelil bom vsak odstavek v dva dela: v prvem bom razpravljaj o pravilni, popolni indukciji, analogiji i. t. d., v drugem bom skušal na kratko pokazati, kako sofistično se te operacije dandanes večkrat rabijo. Moj predmet so torej moderni sofizmi, kajti grški sofisti na pr. so se z večine posluževali popolnoma drugačnih sofizmov, kakor so dandanes v navadi. Zadoščalo mi bo, če se mi posreči svoje bralce opozoriti na nekatere onih novodobnih sofizmov. Stari in novi sofisti bi nam radi ponudili zmoto za resnico. Mislim pa, da izmej nas vsakdo ljubi resnico in mrzi zmoto. Upam torej, da mi bo hvaležen, če komu pojasnim, kako naj sodi o dokazih modernih ved. Komur bi se pa taka tvarina zdela premalo zanimiva, naj preskoči rajše te in sledeče vrste, pa si zapali smodko v sladki zavesti, da ostane vkljubu temu veren in požrtvovalen rodoljub.

Vpliv liberalnih idej na razvoj socijalne demokracije.

Priobčil cand. med. Francišek Janković.

Uvod.

ga dandanes vprašanja, ki bi bilo postalo bolj pereče, kot je socijalno. Še pred primerno kratkim časom merodajni faktorji v državah niso pripisovali socijalnemu gibanju toliknega pomena, kakor mu ga sedaj morajo priznavati brezuvetno vsi stanovi. In vendar je že davno vrelo v delavskih krogih, posebno na Francoskem, v Belgiji, deloma tudi na Nemškem. Eminentno se izražajoči čut solidarnosti delavskih stanov ter njihova strogo izvedena vzorna organizacija, neovržno vsestranska izobraženost voditeljev, s prevdarkom prirejeni brezštevilni štrajki, ustanovitev velikega števila časopisov, ki zagovarjajo neustrašeno svoja načela — vse to je prepričalo državnike, da ni pametno smatrati štrajkujoče delavce za upornike, ki se zlahka strahujejo z bajoneti in kanoni. Spoznali so, da je treba drugačnega orožja v boju proti nevarnosti, ki preti od te strani državi in človeški družbi sploh.

Že sedaj lahko opazujemo, da so države ne samo pričele pazljivo motriti socijalne pojave, ampak da tudi dejanstveno skušajo porabiti svoj vpliv v prid delavcev. Se le pred poldrugim letom se je pokazalo na Angleškem, kako se je že omajalo v vladnih krogih znano načelo: „Laissez faire, laissez passer“. Ministerstvo notranjih zadev je namreč v velikem štrajku, ki ga je priredilo do 200.000 delavcev v premogovih jamah, samo prevzelo ulogo posredovalca in naposled odločilo zmago štrajkujočih. Da, celo v naši državi, kjer se radikalna sredstva nič kaj rada ne vporabljajo, je Taaffejevo ministerstvo, previdno uvideče opasnost socijalnega vprašanja, hotelo nakloniti delavcem političnih pravic.

Tudi silno naraščanje socijalno-demokratskih glasov pri volitvah v velikih industrijelnih državah, širjenje njihove organizacije po vseh deželah in pri vseh narodih, ter drzni in nesramni napadi na vse, kar je narodom sveto, posebno napadi na versko prepričanje in narodno mišljenje, vplivali so naravno, da se je pričelo zanimanje za socijalno vprašanje širiti v vseh stanovih.

Tudi na našem slovanskem jugu, kjer se sicer tla doslej niso pokazala posebno pripravna za socijalistične ideje, se je pričelo v zadnjih

letih živahnjše gibanje, prouzročeno od glavnega, po večini židovskega vodstva na Dunaju, ki bi v Avstriji in na Balkanu rado pridobilo tak vpliv, kakor ga imajo socijalni demokratje na Nemškem.

Mejnarodni socijalni demokratizem zasnoval je v naših pokrajinah početkom leta 1894 štiri liste, po jednega za Slovence in Hrvate, dva pa za Bulgare. V najboljšem spominu nam je še vsem, kako je pričel svoje delovanje „Delavec“ v Ljubljani in drugod po Kranjskem in Štajerskem. Pokazal se je pristnega sina svojih roditeljev. Našemu poštenemu slovenskemu delavskemu stanu je hotel očitno trgati iz srca vdanost do cerkve in ljubezen do naroda. Hvala Bogu, da se je pričel odpor o pravem času. Delavci, zvesti Bogu in rodu svojemu, zbrali so se pod vodstvom vlč. g. dr. Kreka, duševnega očeta krščansko-socijalnega gibanja mej Slovenci, ter osnovali si vrlo, spretno urejevano glasilo. Ni ga shoda socijalnih demokratov, kamor ne bi prišli ti možje in z živo, navdušujočo besedo svarili pred temi novimi preroki.

Z ozirom na to, da se tudi Slovenci zlahka ne ognemo socijalnemu boju, sklenili smo „Daničarji“, da bomo pri svojih slovstvenih večerih posebno gojili socijalno vedo. Oboroženi hočemo biti z orožjem krščanskega socijalizma, kedar nas domovina pokliče v boj za naši svetinji: vero in narodnost. Navduševala pa nas bo pri tem zavest, da samo katoliška ideja, načelo krščanske ljubezni in pravice, more po mirnem potu brez prevratov rešiti težko in zamotano socijalno vprašanje. Po mnogih bridkih skušnjah zateklo se bo človeštvo spet h križu ter tam iskalo v stiskah pomoči — in našlo jo bo. (Dalje prihodnjič.)

Pismo iz Primorja.

ospod — ! Ne zamerite, da Vam odkritosrčno povem: naslov „urednik“, katerega morda pričakujete od mene, se mi vstavlja. Vi hočete biti urednik? Ne poznam Vas natanko, pa tako — najivni se mi vendar niste zdeli, kakor se zdaj kažete. Ali ste sploh kedaj resno premišljevali o bistvu in nalogi uredništva? Če še niste, naj Vam jaz povem, kaj je bistvo uredništva in kaj bi morala biti njegova naloga. Bistvo tega dostojanstva je mučeništvo, naloga njegova pa bi morala biti preroštvo. Vi pa nimate, brez zamere, ni za eno ni za drugo potrebnih lastnostij.

Odkar svet stoji, sti samo dve poti, po katerih si človek more pridobiti ugleda mej svojimi vrstniki. Prva pot, trnjeva pot, je ta, da ljudi prepriča o resnici svojih nazorov, druga pot, lahka pot, da je prepriča o resnici njihovih nazorov. Vsi veliki dobrotniki človeštva so si izvolili prvo pot, pa ljudje so take preroke od nekdanjega kamenjali, in zdi se včasih, da je to preroško pleme že popolnoma izmrlo. Zato pa volijo moderni preroki rajši drugo pot, in svet jim poje slavo in hozijano! — Kaj pa človek, ki ne more postati prerok po starem kopitu, a ga tudi ne mika preroštvo po novem? Tak človek naj ne piha, kar ga ne peče, pa naj skrbi, da mu bo pred lastnim pragom vse snažno — pred pragom snažno, v hiši pa hrane dovolj.

Porečete, da sem pesimist. Morda mi v svojo obrambo navedete tudi Gregorčičev verz — lep je, žalibog že malo obrabljen —: „Kar more, to mož je storiti dolžan“. Zameril Vam ne bodem, ako mi boste še celo očitali, da nimam razuma za mladeniško navdušenje. — Nikar prenašlo ne sodite, mladi prijatelj! Vse, kar menim, da Vi zdaj čutite in želite, čutil in želel sem v Vaših letih tudi jaz. Srečna leta! Skoraj se mi milo stori, ko se jih spominjam. Ali ste že kedaj gledali hudournik po nevihti? Tak sem bil jaz v mladosti. Z višav svojega idealnega svetovnega naziranja sem planil v nizki svet in hotel preplaviti, potopiti in odnesti, kar bi se vstavljalo ljubezni, katero sem čutil za svoj rod in vesoljno človeštvo. Pa ljudje so se skrbno in trdno zavarovali z jezom sebičnosti, da jim nisem mogel do živega. Kar je pa bilo mej njimi bolj prebrisanih, izkopali so hudourniku globoke struge, da jim je v njih gonil mline in druge take koristne naprave. . . . Čelo se mi še zdaj stemni, kedar se spomnim, kolikokrat sem našel sovraštvo. kjer sem oznanjal ljubezen, kolikokrat so mi ponudili kamen, ko sem je prosil kruha!

Bojim se, da sem Vam že preveč razkril. Črnogledec sem, če hočete, pa hudoben človek nisem. Povedati sem Vam hotel, kaj Vas čaka na Vašem potu, da boste pripravljeni. Pa žaliti Vas nisem hotel, tudi ne dušiti Vašega mladostnega ognja. Le kličite, budite svoje mlade rojake; Bog daj, da bi bili bolj srečni, kot sem bil jaz.

Če bi se pa moja žalostna slutnja izpolnila, tolažite se: Niste prvi, tudi zadnji ne boste!

Vaš

Jernej Plevel.

„Zora“

„Le roi est mort, vive le roi!“

ijaški časopis, ki je nehal izhajati, ni kazal kraljevskega poklica, kaker ga tudi naš, ki je začel izhajati, v sebi ne čuti: „Vesna“ ni kraljevala v slovenskem slovstvu, „Zora“ tudi ne bo. — „Zora“ tudi ne bo; vender jo pozdravljamo s klicem: „Vesna“ je vmerla, živela „Zora“!

„De mortuis nil nisi bene“ — dobro vemo. Pa povdarjati menda vender smemo, da duh, ki je vladal v „Vesni“, je bil duh liberalizma, ogernjen s plaščem Slavenstva. Škoda lepega plašča, privoščili bi ga bili vrednišemu nosilecu!

Terdili so, da ljubijo mater Slavo, in mi jim verjamemo, da jo res ljubijo. Za ženina so ji pa izbrali liberalizem, ker so pozabili, da je Slava že združena za vedno v svetem, nerazrušnem zakonu, s pozitivnim kerščanstvom.

Slavenstvo so v „Vesni“ družili z liberalizmom. To je bilo poniževanje in pačenje Slavenstva. Tudi pačenje Slavenstva je bilo, ker se liberalizem nikdar ne bo dal s Slavenstvom spojiti v organiško celoto. Liberalizem ni plod slavenskega duha, pa tudi sad ni, kateri bi mu vtegnil kedaj biti zdrava hrana. Drevo liberalizma je zraslo na tuji zemlji in na tuji zemlji najprej obrodilo sad. Lep se je videl ta sad, in zapadni evropski narodi so željno stezali po njem roke. Navžili so se ga; kako jim tekne, vidimo lahko vsak dan. Nekatere še le slabosti obhajajo po njem, pri drugih ga pa želodec že več ne prenaša... Ali naj bo to Slavenom, Slovencem tečna hrana, česar se tuji narodi skušajo znebiti?

Pretiravanje je najhujši sovražnik resnice; zato radi priznavamo, da se liberalizem pri nas Slovencih javlja večinoma v jako krotki obliki, ter da redko kedaj na dan bruhne v popolni nagoti. Ker si pa razven tega — s kako pravico, ne vemo — kričé prisvaja narodno čutenje, kaker bi bilo izključno njegova lastnina, in ker ga tudi ni sram zaterjevati, da po narodnosti maha, kedor maha po njem, zato ne zamerimo mnogim poštenim in za srečo naroda vnetim možem, če liberalizma mej Slovenci še niso mogli zaslediti, ali če se jim ne zdi nevaren; ne zamerimo jim, če se jim torej zdi boj proti slovenskemu liberalizmu nepotrebno ali pa celo narodu škodljivo početje.

Zamerili jim naposled ne bomo, ako tako označijo tudi naše najnovejše književno podjetje. Samo tega bi vas prosili, ponižno in spošljivo, kakor se spodobi neizkušenim mladeničem prositi zaslužne može: predno boste sodili „Zoro“ in jo obsodili, pazljivo preberite tri letnike „Vesne“.

Ne proti narodnemu navdušenju, katero je „Vesna“ tudi po svoje gojila, ampak proti liberaljnemu duhu, keterega so našim tovarišem po „Vesni“ hoteli vcepiti, bojevali se bomo pod zastavo „Zore“. Poskusili bomo dokazati, da naroda prav ne ljubi, kedor vere njegove ne spoštuje; mislimo pa tudi, da Bogu prav ne služi, kedor narod svoj zaničuje. Materina beseda in materina vera, to dvoje se dobro vjema mej seboj, vjema pa se tudi s pravim naobraženjem, s pristnim naobraženjem.

Dijaki slovenski! Čas je, da vender prav natanko presodite terditev, katero je napuh rodil in plitvost zredila, terditev, da se veda in naobraženje z vero združiti ne da. „Zora“ jo bo pobijala z besedo — posreči se ji pa menda pobiti jo mej Slovenci nekoliko tudi z izgledom.

„Zora“ bo glasilo slovenskega katoliškega dijaštva; nič več, nič menj. Služila bo verno katoliškim načelom in narodu slovenskemu, nobenemu drugemu. Hvaležna bo za dober svet, naj pride od keterekoli strani, ker čuti, da ga je potrebna. Moti se pa — to povdarjamo odločno — kedor misli, da bo naš list slepo hlapčeval eni stranki ali eni osebi. „In necessariis unitas, in dubiis libertas!“

„Zora“ bo gojila idealizem, pravi kerščanski idealizem. „Sursum corda!“ kliče vsim slovenskim dijakom. Pa s tem jih noče zvabiti v megleno višino; naš idealizem bodi dejanski idealizem. Le na zemlji ostanimo, tesno združeni z narodom svojim: ž njim se veselimo, ž njim terpimo, zanj delajmo! To bo pristen idealizem, to bo koristen idealizem. Služeči domovini, služili bomo ob enem najvišji ideji človeštva.

Zatorej: „Vesna“ je vmerla, živela „Zora“!

Na Dunaju, meseca prosinca 1895.

F. P.

Glasnik.

O programu „Danice“

je F. Pavletič na prvem občem zboru tako-le govoril: Vtelesilo se je naposled v določeni obliki, kar je v bolj zračni — že dolgo bilo predmet upanja od ene, nezaupanja od druge strani — slovensko katoliško akademsko društvo „Danica“ je dejstvo!

„Danica“ je dejstvo, in slovenski rojaki v obče, slovenski in slovanski dijaki posebej, imajo pravico vprašati o ti priliki še enkrat in odločno: Kaj je „Danica“ in kaj hoče?

Na odločno vprašanje odločen odgovor.

Nobena skrivna težnja, ampak bratska ljubezen nas je vodila, ko smo povabili na svoj vstanovni zbor zastopnike slovenskega občinstva in slovenskega dijaštva. Bratska ljubezen nas je pri tem vodila in pošteno prepričanje, da se ni bati luči idejam, katere hočemo po svojih skromnih močeh zastopati. Povabili smo Vas bratje Slovenci, bratje Slovani, da vi čujete najprej, v čem se od Vas razločujemo, potem, v čem smo z Vami edini. Za svojo osebo namreč nimam tako srečnega upanja, da boste vsi pritrdili vsem nazorom, katere bom danes na kratko razložil. To upanje pa imam in ne dam si ga z lahka vzeti, da boste vsi o nas sodili, kakor mi o Vas sodimo — po svoji vesti sicer, ali v bratski ljubezni.

„Danica“ je katoliško društvo.

Slovenci smo vsi katoličani. Zdelo bi se torej marsikateremu nepotrebno, še posebej izraziti, kar je samo ob sebi umevno. Ime našega društva Vam kaže, da mi drugače mislimo; nam se zdi potrebno izrečno poudarjati, da smo katoličani. Te potrebe si pa nismo umetno vstvarili, tudi je nismo dolgo in skrbno in farizejsko iskali po skrivnih kotih — javno nam je nasproti prišla, in videči jo sodili smo, da je velika, nujna, zapovedujoča.

V srednjem veku — ne vstrašite se, gospodje, jaz nisem brezpogojni laudator temporis acti — v srednjem veku bi pridevek „katoliško“ v imenu dijaškega društva res bil skoraj odveč. Ali srednji vek je minil, nastopil je novi vek in ta je poklonil človeštvu darov kaj različne vrednosti. Kakor je prišlo, ali pa morda v neki logični vrsti spravil je v veljavo: Lutra, Volterja, Kanta, Hegelja, Spencerja, Renana — in kakor je nekedaj oni skeptik in krivični sodnik v Judeji vprašal: kaj je resnica? — vprašujejo dandanašnji spet tisočeri: kaj je resnica?

Vsi imenovani možje in legija drugih je odgovarjalo na to vprašanje, vsak po svoje, jeden drugemu nasprotujoč, jeden drugega pobijajoč. Edini so bili brezpogojno samo v trditvi: Katoliški nauk ni resnica! Ta trditev slišala se je sicer tudi v prejšnjih stoletjih, celo v srednjem veku, ali tako splošna, tako mnogolična, tako strastna ni bila prej nikdar. Več ko tristo let jo je poslušalo olikano človeštvo; prišla se ga je naposled, in duh zanikanja nasproti razodeti resnici in nasproti katoliški cerkvi začel je z majhnimi izjemami vladati v zasebnem in javnem življenju.

Toliko sicer novodobni reformatorji in filozofi niso dosegli, da bi človeštvo v celoti bili izneverili katoliški cerkvi, veri v Boga in posmrtno življenje, tudi je še primerno majhno število onih, ki bi odločno in javno odklanjali od sebe ime kristijana,

ime katoličana — ali toliko so pa dosegli, da je velika večina modernega razumnštva krščanska, katoliška bolj po imenu, kakor po mišljenju in življenju.

Nam se tako polovičarstvo ne zdi dostojno moškega značaja. Aut-aut! Indiferentizem in neodločnost v teh najvažnejših vprašanih človeštva imamo za veliko lahkomišelnost, kajti od njihove rešitve je odvisna usoda posamičnega človeka in celih narodov.

Mi smo se že odločili. „Danica“ je in hoče ostati katoliško društvo, ne samo v tem pomenu, da mej njenimi člani ni nobenega luteranca, žida ali mohamedana, ampak v tem pomenu, da mej njenimi člani ni nobenega, ki bi se ne upal, kaderkoli je treba, javno in odločno spovedati: Jaz sem veren sin svete matere katoliške cerkve!

Tega mnenja namreč nismo, da je vera potrebna samo prostakom, da ne zgube spoštovanja pred olikanci, delavcem, da se mirno dajo izkoriščati svojim gospodarjem, podložnikom, da se s silo ne upró državni oblasti — temuč prepričani smo, da je vera potrebna vsim brez razlike, ker njene resnice so absolutne resnice, njene zapovedi absolutne zapovedi.

Verske resnice so absolutne resnice, in zunaj njih išče človeški rod zastonj rešitve. Nobena filozofija še ni mogla zadovoljiti človeškega razuma, vtešiti človeškega srca: nerešena je ostala uganka človeškega življenja, dokler niso v temo, ki nas obdaja, prisijali žarki božjega razodetja.

Zato bo „Danica“ v svojih članih gojila versko mišljenje in življenje. Omahljive v verskem prepričanju bo krepila, boječe hrabrila — toda — in to bi rad zaklical glasno, da bi me slišali vsi slovenski dijaki — hinavcem ne bo potuhe dajala! Še enkrat, da ostane pribito za vselej: „Danica“ hoče biti najprej društvo poštenih ljudi, za kukavice ne bo prostora v nji! Odločno torej zavračamo sumničenje, da je „Danica“ namen pospeševati gmotne koristi svojih članov. „Danica“ ni in ne bo podporno društvo. „Danica“ ni in ne bo zavod za preskrbljevanje kameleonov, „Danica“ ni in ne bo firma za barantanje z neznačajnostjo.

Kakor pa je vera najdražji zaklad, katerega je milost božja podelila posamičnemu človeku, tako se nam zdi tudi najdražji zaklad podeljen narodom v celoti.

Zgodovina uči, da je moč in sreča narodov ozko zvezana z njihovim verskim in нравnim življenjem. Kjer propada vera in нравnost, tam propade kmalu tudi vse javno življenje. Zato se nam zdi eminentno narodno in zaslužno delo ono, kateremu je namen v ljudstvu krepiti versko mišljenje, škodljivo pa tudi v narodnem oziru vsako početje, ki utegne ta verski čut slabiti. Člani „Danice“ so poklicani, pozneje vsak v svojem stanu delovati v javnosti; poklicani so služiti Bogu, poklicani so pa tudi služiti narodu. To-le poslednjo nalogo bodo najbolje spolnili, ako si za podlogo vsega svojega delovanja izvolijo katoliško idejo, ki je v kaosu modernih naziranj jedina zanesljiva voditeljica in, kar je zlasti za nas Slovence še posebnega pomena, zatiranim jedina zanesljiva zaščitnica.

Torej: Sursum corda!

„Danica“ je akademiško društvo.

Osnovana je za akademike, t. j. za dijake visokih šol. Svojim članom bo torej „Danica“ skušala vcepiti zavest časti, ki jo uživajo s tem, da so pred mnogimi drugimi izbrani udeležiti se najvišje omike, katero ponujajo naši javni učni zavodi, pa skušala bo tudi v njih buditi zavest dolžnosti, ki so s to častjo združene. Akademiška mladina je ponos naroda, ali ob enem njegovo upanje. Vanjo se ozira naša mila domovina, od nje pričakuje rešitve iz nadlog, katere jo obsipljajo od vseh strani. Po-

klicani smo torej vsi, da postanemo, vsak v svojem delokrogu svojemu rodu buditelji, učitelji, voditelji. Dal Bog, da nas ta misel nikdar ne zapusti, dal Bog, da ta misel prešine vse naše teženje, vse naše delovanje.

Veda je moč, in ljubezen do znanosti v svojih članih krepi bo vedna skrb „Danice“. Razun strokovnih znanostij pa, katerim se vsak po svojem poklicu mora posvetiti, opozarjala bo „Danica“ svoje člane zlasti na ono znanost, ki je v naši dobi zadobila nepregledno važnost, jaz menim socijologijo. Socijalno vprašanje je že pri vseh omikanih narodih pereče vpašanje, za nas Slovence pa je še mnogo važniše, mnogo težje ko za druge, ker se mi zdi tesno spojeno z drugim vprašanjem, katero so srečnejši narodi že rešili, namreč z narodnim vprašanjem. Jaz mislim, da pri nas ne gre ločiti teh dveh vprašanj, ampak da moramo skušati rešiti obe vsopredno, eno z ozirom na drugo. Samo gmotno krepak narod si bo mogel ohraniti svojo individualnost nasproti mogočnim sosedom, in v boju za narodni obstanek bo neobhodno potrebno, da zamahnemo enkrat na krivičnega političnega, drugikrat na škodljivega gmotnega nasprotnika.

Omenil sem prej akademiško čast, in ne morem si kaj, da ne bi mimogrede — sine ira et studio — spregovoril o čudnih nazorih, ki so se v tem pogledu zadnji čas pojavili v enem delu slovenskega dijaštva. Tuja, krščanskemu in slovenskemu duhu nasprotna je misel, da je osebna, oziroma akademiška čast stvar, katero more vsaki pobalin po svoji volji oskruniti, in ravno tako protivna krščanstvu in slovanstvu se mi zdi druga z njo spojena misel o tako zvanem častnem zadoščenju. Na tako šibkih nogah, mislim, bi akademiška čast ne smela stati, in otročja, da ne rabim hujšega izraza, zdi se mi tudi argumentacija, ki se javlja v tistem častnem zadoščenju in ki se glasi v navadni govor prevedena: Ti si me razžalil — naklesti me še zraven, če moreš, pa bo moja čast rešena!

„Danica“ je slovensko društvo.

„Dulce in fundo“, pravim jaz pri zadnji točki svojega govora, ki sem do sedaj razpravljaval o predmetih, o katerih imamo mi svoje posebne nazore in ki sem sedaj dospel do predmeta, o katerem se mi zdi prijateljsko sporazumljenje in skupno delovanje z drugimi našimi rojaki najlažje. „Dulce in fundo“ pravim jaz — „Venum in cauda!“ bi utegnil zaklicati kedo iz nasprotnega tabora. „Venum in cauda: kaj boste klerikalci govorili o narodnostni ideji, ki Vam ostane knjiga sedemkrat zapečatena; Vi ste po svojem bistvu mejnarodni, nikar torej ljudi ne begajte s frazami!“ — Počasi, prijatelj! Kar mislim povedati, ni fraza: le v oko mi poglej, in na njem, upam, spoznaš, da rodoljubna beseda, katero usta govore, se je porodila v srcu, ki morda za svoj narod gorkeje bije od Tvojega.

Tisto Ti priznavam: ideje absolutne narodnosti ne razumem. Absoluten, mislim, je Bog sam; narodnost je od Boga, pa Bog ni. Kakor more in mora vse stvarjenje voditi k Bogu, tako more in mora tudi narodnost voditi k njemu, kateremu se klanja vesoljstvo: Tu solus Dominus, Tu solus altissimus! Tebi, moj napredni prijatelj, je narodnost namen, meri je sredstvo; v tem se razločujeva. Glede na vse drugo pa le mirno roko podaj klerikaleu Daničarju! „Danica“ je slovensko društvo in temu svojemu pridevku ne bo nikdar delala sramote!

„Danica“ bo skrbno kakor katerosibodi drugo narodno društvo gojila v svojih članih zavest, da so udje velike slovanske družine, da so sinovi milega slovenskega naroda, da se temu narodu ne smejo nikjer in nikdar izneveriti, da so dolžni, ta svoj rod toliko bolj ljubiti, kolikor je od drugih manj srečen in manj čislán. Rodoljubja

jih bo učila, takega namreč, ki za narod rado govori, še rajše deluje, rado nabira, še rajše daruje, rado slavi, še rajše posnema. „Danica“ bo tudi na to delala, da svojim članom vcepi pravega narodnega ponosa, ki naj se kaže, ne v kratkovidnem preziranju tujih vrlin, ampak v tem, da nas nič tako ne veseli, kakor dobro in slavno dejanje, nič tako ne vžali, kakor podlo in nizko dejanje — združeno s slovenskim imenom!

„Danica“ bo narodna, in Vi drugi bratje Slovenci, bratje Slovani, ki ne stojite na naši strani, pojte in povedite brez skrbi svojim tovarišem: „Danicarji“ ne bodo nikdar janičarji!

Ti pa, „Danica“, postani mi in ostani mi taka, kakeršno te danes v duhu gledam: lepa, čista, neomadeževana! Bodi v resnici danica našemu ubogemu narodu, zvezda, v katero se bo zaupno obračal, dokler tudi njemu ne napoči dan, dokler tudi nanj ne posije solnce sreče!

Slovensko katoliško akademično društvo „Danica“ na Dunaju je imelo prvi občni zbor dne 27. vinotoka m. l. Ta shod so počastili sè svojo navzočnostjo mnogi odlični gostje in slovenski vseučiliščniki. Hrvatsko akad. društvo „Zvonimir“ in bolg. akad. društvo „Balkan“, kakor tudi kat. akad. zavezi „Austria“ in „Norika“, poslali so svoje zastopnike. Na tem shodu je razložil tov. Pavletič program novega društva, da vedo natanko prijatelji in nasprotniki, kaj hočemo. — Odbor je vsim slovanskim akad. društvom naznanil ustanovitev „Danice“ ter izrazil željo, da bi stopili ž njo v pismeno zvezo. Odzvala so se nastopna društva: hrvatski „Zvonimir“, bolgarski „Balkan“, srbska „Zora“, slovaški „Tatran“ in češki „Akad. spolek“; niso se pa odzvala ruska „Bukovina“, poljsko „Ognisko“ in slovenski akad. društvi „Slovenija“ na Dunaju in „Triglav“ v Gradcu. Po starem načelu: „in necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus caritas“ podali smo jim roko. Niso je hoteli. Komentara ni treba. Očitati so nam tudi naše občevanje s kat. akad. zavezama „Austrijo“ in „Noriko“ in trdili, da smo zatajili svojo narodnost. To je grdo obrekovanje, na ktero odgovarjam z besedami tov. Jankoviča, katere je govoril pri prvi občni seji „Danice“: „Ločiti nas more narodnost, toda vezati mora katoličane katoliško načelo: „pravičnost“. Sicer pa pozivljamo svoje nasprotnike, da nam dokažejo, kedaj smo se zagrešili proti narodnosti. Žalostno znamenje, če se kedo v obrambo svojega stališča mora že posluževati laži in obrekovanja!*) B—v.

Slovstveni odsek „Danice“ je imel do sedaj šest sej. V prvi dne 3. novembra m. l. je čital cand. med. Fr. Jankovič svoj spis: „Vpliv liberalnih idej na razvoj socialne demokracije;“ dne 10. novembra je čital cand. med. K. Pečnik potopisno črtico „Potovanje v Rezijsko“; 17. in 24. novembra stud. med. J. Plečnik zanimivo razpravo „O empirizmu“, 1. decembra pa nam je stud. jur. Št. Pregelj prebral nekaj svojih pesmic. Med božičnimi počitnicami so se seje pretrgale. Po novem letu je čital dne 13. prosinca stud. jur. J. Končan: „Narodne pripovedke o Vipoti.“ — Predsednik slovstvenega odseka je Fr. Pavletič, tajnik pa Št. Pregelj.

*) Rojaki, bodimo možje! Če je mej nami potreben načelni boj — mi sodimo, da je potreben in tudi koristen — vdarimo se v poštenem boju brez srda v srečo „z uma svetlim mečem“ . . . „rationibus certantes, non conviciis, turpi foetu impotentis animi!“

Izjava.

Ker se od nam nasprotne strani še vedno trosijo mej svet laži in obrekovanja glede uprave našega društvenega premoženja, javljamo svojim p. n. ustanovnikom in starešinam, da jim dopošljemo koncem leta natančen, tiskan račun o društvenih dohodkih in stroških. Onim gospodom pa, o katerih zvemo, da razširjajo o nas taka podla sumničevja, ponudimo priliko, da dokažejo svoje trditve.

Na Dunaju, 20. prosinca 1895.

Frančišek Janković,

predsednik „Danice“.

Slavnost slovaškega akad. društva „Tatрана“ na Dunaju. Malo po številu, a čvrsto delujoče slovaško akademično društvo „Tatran“ priredilo je 5. grudna pr. l. sijajen slavnosten večer s koncertom v proslavo velikega rodoljuba dr. Hurbana Vajnskega. Dr. Hurban — pesnik-politik — je izboren, neutrudljiv voditelj svojega zatiranega, nesrečnega naroda. Prijaznemu pozivu bratskega društva odzvala se je tudi „Danica“, ter bila zastopana po t. podpreds. Pečniku in t. Pregelju. Slavnost je imela krasen slovansk značaj. Vsi Slovani razven Poljakov poslali so svoje zastopnike. Največ bilo je Čehov, ki so sodelovali z damskim pevskim društvom „Lumír“ in z možkim zborom. Tudi tamburaši hrvatskega akad. društva „Zvonimira“ so se dično proslavili. Skoro v vseh slovanskih jezikih se je nazdravljalo slavljencu: Slovaki, Čehi, Hrvati, Srbi, Slovenci, Rusi, Bolgari vrstili so se drug za drugim. Posebno pozornost vzbudila je deputacija ogerskih Rumunov, zaveznikov v narodnem in verskem boju Slovakov proti mažarskemu nasilstvu in brezverstvu. „Srečno znamenje“ — rekel je govornik — „ako si podaste roke politika in pesništvo; srečen narod, ki ima moža na čelu — zbornega pesnika in požrtvovalnega politika!“ — Le malo pesnij pojedinega slovanskega naroda je tako srečnih, da bi jih poznali vsi slovanski rodovi. Mej te spada v prvi vrsti česka „Hej Slovane“ in naš „Naprej!“ Milo je poslušati, če pojejo vsi slovanski rodovi isto pesem, vsak v svojem narečju. Značilno je, da niso poslala nijednega zastopnika ona slovenska akad. društva, ki se vedno šopirijo s svojim slovanstvom in prezirajo „Danico“, katera po njihovem mnenju ni — slovanska.

Slov. ferijalno društvo „Sava“ imelo je 29. decembra m. l. v Ljubljani prvi izredni občni zbor. Odobrila so se nova premenjena pravila, ktera so se priredila času primerno. Sprejel se je tudi nov vzorec društvenih čepic. Našega mnenja glede „Save“ nam ni treba obširno razlagati. Da ne moremo biti prijatelji društvu, ki načelno priznava dvoboj, je umevno. Društvo, ki naj združuje vse slovenske akademike, bi bilo vsakako potrebno; podpirali bi ga tudi mi — toda imeti bi moralo drugačno podlago. Značilne so besede jur. g. Vencajza, ki je povdarjal, „da treba bolj vplivati na mlačno slovensko srednješolstvo, ki ne pristopa akad. društvom ter je v nevarnosti, da se pogubi.“ G. govornik je pač mislil na dunajske dijaške razmere, pozabil pa je povedati, kdo je provzročil oni res žalostni razpor mej slovenskim dijaštvom. Ne bomo razpravljali s kakšnimi sredstvi se je skušalo vzeti slov. kat. akad. društvu „Danici“ dobro ime ter tako braniti slovenskim visokošolcem, da vstopijo v omenjeno društvo.

No, dosti uspeha ni rodilo ono „honetno“ početje, kakor ga je blagoizvolil nazvati „Slovenski Narod“. Da bi se pa vsi slovenski akademiki strinjali z nazori „slovenskega naprednega dijaštva“, tega pač g. Vencajz sam ne veruje. B—v.

„Slovanski Svet“ je priobčil v svoji tretji številki 19. t. m. nadaljevanje zanimivega spisa — kakor videti, iz dijaškega peresa — v katerem se nahaja zanimiv stavek: „... a vera jim je (dijakom) presveta, da bi jo devali na jezik in čutijo jo premočno, nego, da bi trebalo le odgovoriti na kakoršen koli sumnjiv napad na dijaško vernost...“ — Radi bi vedeli, kak red je gospod dopisnik imel v logiki — o slovenščini ne govorimo.

Slovenski bogoslovci v goriškem semenišču so poslali meseca prosinca t. l. „Danici“ navdušen pozdrav. Pooblaščen po predsedniku „Danice“, t. Jankoviču, vračamo jim ga iz srca. Kakor smo dozdej branili svoje stališče, branili ga bomo tudi zanaprej — dostojno, pa odločno. Krepila nas bode v tem boju zavest, da se potezamo za sveto stvar, ki je — kakor nobena druga — vredna, da se zanjo trudimo, da zanjo, če je treba, trpimo. Malo nas je, toda prepričani smo, da nas bode kmalu več, ker pravica in resnica se da zatirati, zatreti se ne da. Krepila nas bode v našem boju pa tudi zavest, da za nami stoji velika večina slovenskega naroda, ter upanje, da prodere priznanje naših poštenih, rodoljubnih namer počasi tudi v one kroge, ki so nas dozdej mrzili. Boja, zlasti boja z brati se tudi mi ne veselimo. Tudi mi želimo, da bi se mej Slovence povrnila edinost. Toda trajna edinost in trajno složno delovanje nista mogoča brez skupnih načel v najvišjih vprašanjih. Naj ga podijo, kolikor hočejo, „tamen usque recurret“ vprašanje: so-li verske resnice relativne ali absolutne veljave? Naše slovensko ljudstvo je pozitivno-verno ljudstvo; zato mislimo, da se ne sme v tem oziru od njega ločiti, kedor hoče mej njim v pravem narodnem duhu delovati.

Z narodom ostani združeno posvetno razumništvo, kakor je z njim združena že po svojem poklicu duhovščina. Mej narodom, posvetnim razumništvom in duhovščino ne sme biti nasprotja. Zato veselo pozdravljamo še enkrat glas, ki nam je došel iz Gorice. Bratje bogoslovci po širni slovenski domovini, vi ste poklicani skrbeti za narodovo večno srečo, naša naloga bode pomagati mu v časnih zadevah. Pri svojem poslu bomo potrebovali drug drugega, narod pa v dosego svojega časnega in večnega namena vas in nas. Združimo se že zdaj v bratski ljubezni in mejsebojnem spoštovanju; v roke si sezimo z moško besedo: „Trud nam, korist narodu!“

„Zora“ izhaja po štirikrat na leto in stane za celo leto 80 kr., za dijake 50 kr.

Uredništvo: Frančišek Pavletič, Dunaj, Währinger Gürtelstrasse 119.

Upraviništvo: Štefan Pregelj, Dunaj, II., Obere Donaustrasse 53.

Rokopisi se ne vračajo, nefrankovana pisma se ne sprejemajo.